

ГАЗЕТА-ПЛАКАТ «РАЗДАВІМ ФАШЫСЦКУЮ ГАДЗІНУ»: САТЫРЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ БЕЛАРУСКАЙ ЖУРНАЛІСТЫКІ

Т. У. Падаляк

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
tatsiana_pd@mail.ru*

Удакладняецца гісторыя стварэння і дзейнасці беларускай сатырычнай газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну» (1941–1945), якая стала адметнай з’явай у гісторыі журналістыкі. Да работы ў выданні былі далучаны найлепшыя журналісцкія, літаратурныя і мастакоўскія кадры. Адным з найбольш знакавых твораў, апублікаваных на старонках газеты, стала «Малая партызанская энцыклапедыя» (снежань 1942).

Ключавыя словы: Другая сусветная вайна; сатырычная журналістыка; газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну»; «Малая партызанская энцыклапедыя».

NEWSPAPER POSTER «LET’S CRUSH THE FASCIST VERMIN»: THE SATIRICAL POTENTIAL OF BELARUSIAN JOURNALISM

T. U. Padalyak

*Belarusian State University,
9, Kalvaryjskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: T. U. Padaliak (tatsiana_pd@mail.ru)*

The history of the creation and activities of the Belarusian satirical poster newspaper «Let's Crush the Fascist Vermin» (1941–1945), which became a unique phenomenon in the history of journalism, is specified. The best journalistic, literary and artistic personnel were involved in the publication. One of the most significant works published on the pages of the newspaper was «The Small Partisan Encyclopedia» (December 1942).

Key words: World War II; satirical journalism; newspaper poster «Let’s Crush the Fascist Vermin»; «Small Partisan Encyclopedia».

Легендарная сатырычная газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» (1941–1945) стала адметнай з’явай у гісторыі журналістыкі Другой сусветнай вайны. Першы нумар з’явіўся 5 ліпеня 1941 г., у лагатыпе назвы пазначана: «Агітплакат. Выданне газеты “Звязда”». Агітплакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» быў аддрукаваны ў спецыяльна створанай перасоўнай друкарні на базе гомельскай фабрыкі «Палесдрук». Паэт Анатоль Астрэйка, які на той час быў адказным сакратаром, узгадваў: «Гомель штодзённа бамбяць фашысты, трэба выдаваць чарговы нумар, і я забываю пра бомбы» (Звязда. 2018. 22 снежня. С. 5). У чэрвені 1941 г. выйшла 13 нумароў, у жніўні – 6, у кастрычніку – толькі адзін нумар (па зразумелых прычынах, не ўсе яны захаваліся). З лютага 1942 г. выданне стала рэгулярным: чатыры разы на месяц. Друкавалася спачатку ў Гомелі, потым у прыфрантавой паласе, у Маскве, Навабеліцы, Мінску.

Сатырычны агітплакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» ў 1941 г. (№ 1–30) выходзіў на рускай мове, з лютага 1942 г. (з № 31) – на беларускай, з гэтага часу ён атрымаў статус газеты-плаката. Першым галоўным рэдактарам выдання быў Міхась Чавускі (1941–1943), потым рэдактарскі рэй падхапіў Кандрат Крапіва (1943–1945). На старонках газеты-плаката змяшчаліся зводкі Саўінфармбюро, загады Вярхоўнага Галоўнакамандуючага, пісьмы з фронту, вершы, апавяданні, фельетоны, памфлеты, байкі, іншыя сатырычныя вершаваныя і пражэктныя творы, партызанскія песні, карыкатуры, малюнкі, шаржы, коміксы. Да работ ў выданні былі далучаны найлепшыя журналісцкія, літаратурныя і мастакоўскія кадры: друкаваліся творы Якуба Коласа, Янкі Купалы, Петруся Броўкі, Пятра Глебкі, Пімена Панчанкі, Васіля Віткі, Антона Бялевіча, Янкі Брыля, Кандрата Крапівы, Кузьмы Чорнага, Івана Ахрэмчыка, Анатоля Волкава, Заіра Азгура, Віталія Букатага, Яўгена Зайцава, іншых літаратараў і мастакоў. Пра гістарычную, журналісцкую і сатырычную значнасць беларускамоўнага выдання сведчыць той факт, што на сайце Прэзідэнцкай бібліятэкі Расійскай Федэрацыі прадстаўлены поўныя архівы нумароў. У час Вялікай Айчыннай вайны выйшла 142 нумары газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», апошні – у красавіку 1945 г. На пасяджэнні Бюро ЦК КП(б)Б ад 22 мая 1945 г. было прынята рашэнне ператварыць газету-плакат у сатырыка-гумарыстычны часопіс «Вожык». Быў устаноўлены і тыраж часопіса – 20 000 экзэмпляраў (часопіс выходзіў да снежня 2021 г.).

Адным з найбольш значных і знакавых твораў, змешчаных на старонках газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», стала «Ма-

лая партызанская энцыклапедыя», апублікаваная ў снежні 1942 г. у здвоеным нумары 71-72. Над загалоўкам – надзённы заклік «Смерць нямецкім акупантам!», на апошняй, 8-й старонцы, – традыцыйны для ваеннай прэсы напамін: «Прачытай і перадай другому». Там жа ўтрымліваюцца і наступныя звесткі: «У складанні малой партызанскай энцыклапедыі прымалі ўдзел: Я. Колас, К. Крапіва, М. Танк, А. Астрэйка, М. Чаускі, К. Губарэвіч, Г. Вальк, А. Бажанаў, В. Козак». У прадмове «Ад рэдакцыі» адзначана: «Каб немцы не наводзілі цень на пляцень – чорную фашысцкую ноч не выдавалі за ясны дзень, круглых ідыётаў – пень у пень, усякую крымінальную дрэнь і жывёлу нізкапробную за расу чысткароўную; // каб свае разбойніцкія орды, са звярынымі мордамі не называлі “зольдатэн ордиунг” – салдатамі парадка; // каб ірады праклятыя, якія прынеслі смерць і пажары і пасадзілі абшарнікаў сялянам на карак, не хрыпелі – “мі вам даль новы парадак”; // каб па свайму фашысцкаму разуменню яны не давалі людоедству тлумачэнне, // выпушчана вось гэтая “МАЛАЯ ПАРТЫЗАНСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ”» [1, с. 1].

У «Малой партызанскай энцыклапедыі» змешчана каля 200 невялікіх заматак, вершаў, карыкатур, малюнкаў, коміксаў. На кожную літару алфавіту – па некалькі заматак з сатырычнымі малюнкамі. Напрыклад, на літару Г – Гітлер: карыкатура і подпіс: «Што за рыла, чый партрэт? – // Гэта Гітлер-людоед» [1, с. 2].

А вось якія расшыфроўкі-тлумачэнні актуальных тэрмінаў прапануюць аўтары партызанскай энцыклапедыі (побач даецца з’едлівая саркастычная ілюстрацыя): «Сметнік – самае падыходзячае месца для планаў Гітлера. Свастыка – кляймо бандыта. “СС” – сукіны сыны. Сякера – халодная зброя, ад якой немцам бывае гарача. Сівы мерын – адзін з відных супрацоўнікаў германскага інфармбюро» [1, с. 5]. «Фашысцкі друк – звычайная папера, запэцканая бруднай нямецка-фашысцкай хлусней» [1, с. 7].

У час вайны «Малая партызанская энцыклапедыя» карысталася велізарнай папулярнасцю. Да 65-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны выдаў факсімільную брашуру «“Малая партызанская энцыклапедыя”: зброяй сатыры» (аўтар-складальнік Н. Філіповіч).

Яшчэ адзін шырока вядомы твор, апублікаваны на старонках газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну», – славыты ліст партызан Гітлеру. Часопіс «Полымя» ў 2003 г. змясціў і прааналізаваў гэтае пісьмо, звярнуўшы ўвагу, што надрукавана яно ў газеце-плакаце

«Раздавім фашысцкую гадзіну» ў чэрвені 1942 г., а запісана было пад дыктоўку 127 партызан Арцёмам Чамярыцай – гэта адзін з псеўданімаў Кузьмы Чорнага. У прадмове да публікацыі К. Камейша адзначыў: «Зброя, якой з’яўляецца мастацкае слова, не старэе ніколі. Яно і сёння напамін многім з тых, хто прагне ўбачыць чалавецтва па калені ў крыві, – перамагаюць мужнасць і адвага, жыццялюбства і праўда» [2, с. 222].

Газета-плакат «Раздавім фашысцкую гадзіну» засылалася на тэрыторыю акупаванай нямецка-фашысцкімі захопнікамі Беларусі для насельніцтва і партызан. У многіх сем’ях нумары выдання захоўваюцца як самая дарагая рэліквія. Так, унікальны экзэмпляр агітплаката «Раздавім фашыстскую гадзіну» (№ 12, ліпень 1941) даслаў у рэдакцыю газеты «Звязда» ў 2007 г. Аляксей Пухавой з г. Беразіно Мінскай вобласці. Былы партызан і франтавік, узнагароджаны ордэнам Славы III ступені, двума медалямі «За адвагу», у вайну распаўсюджаў лістоўкі, плакаты, падпольныя газеты. Агітплакат, выпушчаны «Звяздой», чытач захоўваў ўсё жыццё: у час вайны дакументы і паперы, якія лічыў важнымі, у тым ліку агітплакат, захаваў у хляве. А. Пухавой напісаў: «Гэты і іншыя нумары лістоўкі-агітплаката ўзнімалі настрой насельніцтва, скіроўвалі патрыётаў на барацьбу з нямецка-фашысцкімі акупантамі. Невыпадкова ў Беларусі ўзняўся масавы партызанскі рух» (Звязда. 2007. 9 жніўня).

Гісторыя стварэння і дзейнасці беларускай сатырычнай газеты-плаката «Раздавім фашысцкую гадзіну» патрабуе далейшага грунтоўнага навуковага даследавання і асэнсавання.

Библиографические ссылки

1. Малая партызанская энцыклапедыя // Раздавім фашысцкую гадзіну. 1942. № 71–72.
2. Ліст беларускіх партызан Гітлеру // Полымя. 2003. № 5. С. 222–223.